

TIESĪBAS UZ ĪPAŠUMU UN ĪPAŠUMA KONFISKĀCIJA

RIGHT TO PROPERTY AND CONFISCATION OF PROPERTY

Gunārs Kūtris, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras lektors

Summary

The study is dedicated to the right of the state to confiscate proceeds of crime, with particular emphasis on the freezing, seizure and confiscation of money in a bank account. There is no discussion on the confiscation of property with the final decision in the criminal case. This applies to both the proven and the presumed proceeds of crime (extended confiscation). Under Latvian law, confiscation of property without conviction (without proof of guilt of the person) is possible only in case where there is a sufficient evidence of criminal origin of the property. In line with international recommendations, civil confiscation can be introduced. This would not violate the principles of criminal proceedings, nor would it require a conviction and the burden of proof would be on both sides. At the same time, it calls for a thorough assessment of the limitation of human rights.

Atslēgvārdi: tiesības uz īpašumu, noziedzīgi iegūta manta, konfiskācija

Keywords: right to property, proceeds of crime, confiscation

[1] Tiesības uz īpašumu ir ierakstītas Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) līdzās citām cilvēka pamattiesībām. Taču ikdienā esam dzirdējuši par tās vai citas mantas arestu, pat konfiskāciju. Pēdējos gados īpaša uzmanība tiek pievērsta finanšu līdzekļiem bankas kontos, to “iesaldēšanai” un “neatdošanai” īpašniekiem. Tāpat regulāri skan pārmetumi par nepietiekamu cīņu pret noziedzīgi iegūtas mantas legalizāciju, turklāt to visai bieži neatraujami saistot ar noziedzīgi iegūtā konfiskāciju. Arī starptautisko organizāciju ekspertu ziņojumos ir norādes par jautājuma svarīguma neizpratni Latvijā, par nepārliecinošiem rezultātiem u. tml.¹

Šajā rakstā centīšos viest skaidrību, cik neaizskaramas ir tiesības uz īpašumu un kad valstij ir tiesības (arī pienākums) ierobežot šīs pamattiesības. Pamatā uzmanību vēršīšu uz pierādīšanas saturu un sliekšni: kam un kas ir jāpierāda, lai īpašniekam liegtu rīkoties ar viņa mantu vai galarezultatā šo mantu pat konfiscētu, cik daudz un kādiem jābūt pierādījumiem, lai tā “vienkārši” iejauktos cilvēka

¹ Moneyval 2018. gada 23. augusta ziņojums par Latviju. Pieejams: http://www.kd.gov.lv/images/Downloads/useful/MONEYVAL2018_5th-Round_MER-Latvia.pdf [aplūkots 12.02.2019.].

pamattiesībās. Tāpat, ievērojot pēdējā laika aktualitātes tieši banku sektorā, pētījums attieksies uz finanšu līdzekļiem kredītiestāžu kontos.

[2] Satversmes 105. pants noteic: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Līdzīgi Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 1. pants paredz: "Jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības uz īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem. Minētie nosacījumi nekādā veidā nedrīkst ierobežot valsts tiesības izdot tādus likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu vai citu maksājumu vai sodu samaksu."

Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksē ir skaidrots, ka Pirmā protokola 1. pants pēc būtības ietver trīs normas: 1) tiesības netraucēti baudīt īpašuma tiesības, 2) aizliegumu patvaļīgi atņemt īpašumu un īpašuma atņemšanas nosacījumus un 3) valsts tiesības kontrolēt īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm.²

Tātad gan šis pants, gan Satversmes 105. pants aizsargā ikviena tiesības netraucēti īstenot savas īpašuma tiesības, vienlaikus atzīstot valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Attiecībā uz īpašuma atņemšanu Satversme viennozīmīgi norāda, ka tas pieļaujams 1) tikai izņēmuma gadījumos, 2) uz atsevišķa likuma pamata un 3) pret taisnīgu atlīdzību. Pēc darbības satura un mērķa mantas arests kriminālprocesā izskatās kā kontroles īstenošana, bet konfiskācija – kā īpašuma atņemšana. Pat legāldefinējumā teikts, ka mantas konfiskācija ir piespiedu bezatlīdzības atsavināšana (Krimināllikuma 42. p.).

[3] Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – Legalizācijas novēršanas likums) 32. pants noteic, ka likuma subjekts pieņem lēmumu atturēties no darījumu veikšanas klienta kontā, ja "darījums ir saistīts vai ir pamatotas aizdomas, ka tas saistīts ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju vai terorisma finansēšanu, vai ir pamatotas aizdomas, ka līdzekļi ir tieši vai netieši iegūti noziedzīga darījuma rezultātā vai saistīti ar terorisma finansēšanu vai šā noziedzīgā nodarījuma mēģinājumu". Ne vēlāk kā nākamajā darbdiēnā likuma subjekts par to ziņo Kontroles dienestam.

Nedaudz vienkāršojot likumā aprakstīto procedūru (neanalizējot metodiskās rekomendācijas), ir skaidrs, ka Kontroles dienests pēc savas iniciatīvas vai pēc likuma subjekta ziņojuma, vai pēc ārvalsts pilnvarotu iestāžu lūguma, ja tam ir pamats, izdod rikojuumu par līdzekļu iesaldēšanu. Rikojuums tiek izdots 5 (maksimālais – 8) darbdiēnu laikā. Tātad pašam subjektam atturēšanās no darījumu veikšanas nedrīkstētu pārsniegt 5–8 darbdiēnas.

Kontroles dienesta rikojuums var būt par līdzekļu pagaidu iesaldēšanu, kas var ilgt līdz 40 diēnām (ar prokurora atļauju – vēl līdz 40 diēnām). Šajā periodā Kontroles dienests ir tiesīgs izdot rikojuumu par līdzekļu iesaldēšanu uz noteiktu laiku,

² Sk.: AGOSI v. the United Kingdom, 24 October 1986, para 48, Series A, No. 108; Air Canada v. the United Kingdom, 5 May 1995, para 29–30, Series A, No. 316-A; Saccoccia v. Austria, 18 December 2008, No. 69917/01, para 85–86.

kas nevar būt ilgāks par 6 mēnešiem (ja līdzekļi būtu atzīstami par noziedzīgi iegūtiem) vai 45 dienām (ja ir aizdomas, ka notiek vai ir veikts noziedzīgs nodarījums). Tātad uz aizdomu pamata Kontroles dienests bez tiesas lēmuma var liegt personai rīkoties ar savu īpašumu vairāk nekā 7 mēnešus.

Lai gan likumā nav noteikts, ka Kontroles dienestam būtu jāpamato savs rīkojums par līdzekļu iesaldēšanu, cerams, ka tas praksē tomēr notiek un ka pamatojums ir nedaudz plašāks par likuma vārdiem “ir pamatotas aizdomas, ka līdzekļi ir iegūti noziedzīga nodarījuma rezultātā”. Likums taču liek izvērtēt, vai “konkrētajai personai noteiktais tiesību ierobežojums ir samērīgs”. Turklāt personai, kuras līdzekļi ir iesaldēti, taču ir tiesības rīkojumu apstrīdēt īpaši pilnvarotam prokuroram un tālāk – ģenerālprokuroram. Līdz ar to būtu jāprecizē – ko tad isti var apstrīdēt. Kontroles dienests nav ne operatīvās darbības subjekts, ne izmeklēšanas iestāde, tāpēc tā rīcībā nevarētu būt juridiski pierādījumi par naudas saistību ar noziedzīgu nodarījumu – tikai aizdomas. Tātad šajā fāzē personai, kuras tiesības ir aizskartas, rīkojuma apstrīdēšana izpaužas kā valsts uzlikts pienākums pierādīt savas mantas legālo izcelsmi.

Savukārt Kontroles dienests 10 darbdienu laikā informē izmeklēšanas iestādes vai prokuratūru par līdzekļu iesaldēšanu uz noteiktu laiku, ja informācija rada pamatotas aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu vai terorisma finansēšanas vai līdzekļu legalizācijas mēģinājumu. Tātad dienestam ir iespēja samērā ilgu laiku (vismaz 55 dienas) pārbaudīt sākotnēji saņemto informāciju, lai pārliecinātos par aizdomu apstiprināšanos. Ja ievērojam Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) noteikto, izmeklēšanas iestādei jebkurš iesniegums ir jāizlemj tūlīt pēc tā saņemšanas vai ne vēlāk kā 7 dienu laikā (334. p.). “Pamatotajām aizdomām” vajadzētu būt vismaz tik pietiekamām, lai izmeklēšanas iestāde varētu uzsākt kriminālprocesu. Tiesiskuma interesēs būtu nepieciešams nopietns izvērtējums par Kontroles dienesta tiesībām ierobežot personas pamattiesības līdz pat 6 mēnešiem bez tiesas lēmuma.

[4] Iespējami noziedzīgi iegūtai mantai kriminālprocesā var tikt uzlikts mantas arests. Lai procesa virzītājs varētu griezties pie izmeklēšanas tiesneša un lūgt viņa apstiprinājumu lēmumam par aresta uzlikšanu mantai, ir jābūt skaidram nolūkam, kāpēc arests ir nepieciešams (šajā gadījumā – lai nodrošinātu iespējamo noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju) un kam piederošai mantai arests tiek uzlikts (speciālā norma – KPL 361. p.). Vienlaikus jāievēro vispārējā norma – KPL 320. pants, kurš prasa šādā lēmumā norādīt gan apstākļus, kas ir pamatā tā pieņemšanai, gan arī pamatojumu izdarītajam secinājumam. Konkrētajā gadījumā – procesa virzītājam būtu jāsniedz pietiekams pamatojums, lai pārliecinātu izmeklēšanas tiesnesi, kāpēc šīs personas mantai ir uzliekams arests. Šis pamatojums kļūs zināms arī personai, kuras mantai tiek uzlikts arests, jo tai ir jāizsniedz lēmuma kopija (KPL 361. p. 9. d.).

Tātad mantas aresta gadījumā tiesības rīkoties ar savu īpašumu tiek ierobežotas ar tiesneša lēmumu, kuru var pārsūdzēt apgabaltiesā. Šāds tiesību ierobežojums pirmstiesas procesa laikā nedrīkst pārsniegt no 6 mēnešiem procesos par kriminālpārkāpumu līdz pat 31 mēnesim (ar visiem pagarinājumiem) procesos par sevišķi smagu noziegumu (KPL 389. p.).

[5] Abos aplūkotojos gadījumos – gan iesaldējot finanšu līdzekļus, gan arestējot mantu – personas tiesības rīkoties ar savu mantu tiek ierobežotas. Tas notiek uz noteiktu laiku. Īpašums netiek atsavināts.

ECT, izskatot lietu par bankas kontā esošu līdzekļu iesaldēšanu, lai varētu nodrošināt konfiskācijas soda izpildi, ir atzinusi, ka Konvencijas Pirmā protokola 1. panta izpratnē šāda iesaldēšana attiecas uz valsts tiesībām īstenot īpašuma izmantošanas kontroli saskaņā ar vispārējām interesēm.³ Tam piekrit arī Satversmes tiesa.⁴

Interesanti atzīmēt, ka mantas konfiskāciju ECT vērtējusi galvenokārt lietās saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas vai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīka konfiskāciju.⁵ Tiesa ir atzinusi: lai gan mantas konfiskācija kriminālprocesā ietver īpašuma tiesību atņemšanu, tā tomēr uzskatāma par īpašuma lietošanas kontroli.⁶ No saturiskā viedokļa tas gan izklausās divaini – kontroles rezultātā varētu secināt, ka manta ir atsavināma, taču pati atsavināšana neatgādina kontroli (analoģiski – vai personas ievietošana cietumā nozīmētu, ka turpinās iztiesāšana?).

Savukārt Satversmes tiesa secinājusi, ka Satversmes 105. pants dod personai tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu, taču nedod tiesības uz mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, ja mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā – tiesā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā.⁷ Uz mantu, kas KPL noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās prettiesiskajam ieguvējam nav īpašuma tiesību, līdz ar to šāda manta neietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.⁸

Tātad mantas iesaldēšana vai arests ir personas tiesību ierobežošana, taču pieļaujama un arī nepieciešama valsts rīcība, lai īstenotu īpašuma izmantošanas kontroli sabiedrības interesēs. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nevar aizskart tiesības uz īpašumu, jo šādas tiesības personai uz šo mantu nemaz nepastāv. Taču pie šīs konfiskācijas tomēr ir jāievēro Satversmes tiesas uzsvērtais – mantas noziedzīgajai izcelsmei ir jābūt pierādītai tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā.

[6] Jebkurā gadījumā mantas iesaldēšana ir tikai nodrošinājums rezultatīvam tālākajam procesam, kurā tiks lemts par mantas konfiskāciju. Kā noteikts Legalizācijas novēršanas likuma 4. panta piektajā daļā, “līdzekļi par noziedzīgi iegūtiem atzīstami Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā”. Ir jābūt kādam kriminālprocesam (vismaz vienam), lai kaut kādā veidā fiksētu, ka patiešām ir bijis noziedzīgs nodarījums un tā rezultātā ir iegūta manta.

Satversmes tiesa detalizēti ir izskaidrojusi Kontroles dienestam, ka tā aizdomas par naudas līdzekļu noziedzīgo izcelsmi ir tikai pieņēmums. Ja līdzekļi, par kuru iegūšanas legalitāti likuma subjektam vai Kontroles dienestam radušās pamatotas šaubas vai aizdomas, jau sākotnēji tiktu vērtēti kā noziedzīgi iegūti, šāds secinājums būtu pretrunā ar tiesiskas valsts pamatvērtībām. Kā vienu no svarīgākajiem tiesiskas valsts pamatprincipiem tiesa norāda nevainīguma prezumpcijas principu, kas nostiprināts Satversmes 92. pantā. Nevainīguma prezumpcija liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu pierādīts, ka tā izdarījusi noziedzīgu

³ ECT spriedums lietā Saccoccia v. Austria, 18 December 2008, No. 69917/01, para 86.

⁴ Satversmes tiesas 28.05.2009. spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 7.2. punkts.

⁵ Sk., piemēram, ECT spriedumus lietās AGOSI v. the United Kingdom, 24 October 1986, No. 9118/80, para 51; Ismayilov v. Russia, 6 April 2009, No. 30352/03, para 30; Paulet v. the United Kingdom, 13 May 2014, No. 6219/08.

⁶ ECT spriedumi lietās Arcuri and Others v. Italy, 5 July 2001, No. 52024/99; C. M. v. France, 26 June 2001, No. 28078/95; Air Canada v. the United Kingdom, 26 April 1995, No. 18465/91.

⁷ Satversmes tiesas 28.05.2009. spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 8. punkts.

⁸ Satversmes tiesas 06.01.2011. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01, 7.1. punkts.

nodarījumu. Taču nevainīguma prezumpcija neliedz noteikt personai ierobežojumus, ja tādi nepieciešami konkrēta leģitīma mērķa sasniegšanai un ja tiek ievērots samērīgums.⁹

Nav nekādu šaubu par to, ka cīņa pret nopietniem noziegumiem un sabiedrības drošība ir reāls leģitīms mērķis, kāpēc valsts drīkst ierobežot personas tiesības rīkoties ar savu mantu. Šo mērķi uzsver ļoti daudzi dažādu organizāciju pieņemtie starptautiskie dokumenti: 2000. gada 13. decembrī Palermo parakstītā ANO Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, 2005. gada 19. maijā Ņujorkā parakstītā ANO Pretkorupcijas konvencija, 2005. gada 16. maija Eiropas Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju, Eiropas Padomes Pamatlēmums 2005/212/TI (2005. gada 24. februāris) par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju, Eiropas Padomes (2011. gada 18. februāris, 14873/210) savstarpējā izvērtējuma 5. kārtas izvērtējuma ziņojuma "Finanšu noziegumi un finanšu izmeklēšanas" ziņojums par Latviju, Eiropas Padomes *Moneyval* komitejas 4. novērtēšanas kārtas ziņojums 2012. gada 5. jūlijā par sistēmas atbilstību FATF rekomendācijām attiecībā uz predikatīvā nozieguma pierādīšanu un *Moneyval* 2018. gada 23. augusta ziņojums par Latviju, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2018/1673 (2018. gada 23. oktobris) par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām.

[7] Aktuālākais un neskaidrākais jautājums praksē: kurā brīdī mantu drīkst atzīt par noziedzīgi iegūtu un attiecīgi arī konfiscēt. Pastāv vairākas iespējamās situācijas.

- 1) Tas var notikt kriminālprocesa beigās, kad tiek taisīts notiesājošs spriedums (to var darīt arī prokurors, pabeidzot kriminālprocesu ar nereabilitējošu lēmumu). Par to nav diskusiju, turklāt šeit var būt gan pierādītā noziedzīgi iegūtā manta, gan arī prezumētā. Par prezumēto vēl diskutēja pēc KPL pieņemšanas, taču vēlāk pretarguments bija Eiropas Padomes Pamatlēmums 2005/212/TI, kas rekomendēja īstenot paplašināto konfiskāciju. Vēl plašāk to attīstīja likumdevējs, 2017. gadā Krimināllikumā ieviešot īpašo mantas konfiskāciju. Tomēr attiecībā uz prezumētās mantas konfiskāciju Krimināllikuma 70.¹¹ panta otrajā un trešajā daļā visai precīzi pateikts, kas ir jāpierāda, lai konfiscējošo lēmumu varētu pieņemt. Tai skaitā ir jābūt pierādītam, ka persona izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda labuma gūšanu, vai ka tā ir organizētas grupas dalībnieks vai atbalsta to, vai ka tā ir saistīta ar terorismu.
- 2) Tas var notikt sevišķā procesa jeb KPL 59. nodaļā noteiktajā kārtībā, un te praksē parādās neizpratne, kā arī mēģinājumi interpretēt, kas kuram ir izdevīgāk. Pēc autora domām, likums šeit visai stingri norāda, ka runa var būt tikai par pierādīto noziedzīgi iegūto mantu.

Iespēju konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu vēl pirms galīgā nolēmuma paredz KPL 356. panta otrā daļa. Proti, ja procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi vai mantas saistību ar noziedzīgo nodarījumu, ir iespējams procesa ekonomijas interesēs šo mantisko jautājumu atrisināt savlaicīgi – izdalīt no esošās krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu, uzsākt sevišķo procesu un nodot šos materiālus izlemšanai tiesai KPL 59. nodaļas kārtībā. Uzsversim, ka procesa virzītāja rīcībā jābūt pierādījumam

⁹ Satversmes tiesas 28.05.2009. spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 8. punkts.

kopumam, kas dod pamatu uzskatīt, ka mantai, kura ir izņemta vai kurai ir uzlikts arests, ir noziedzīga izcelsme vai ir saistība ar noziedzīgo nodarījumu. Viņam tas lēmumā ir jāpamato. Turklāt KPL 627. panta otrās daļas 1. punkts prasa, lai tiktu norādīti pierādījumi.

[8] Kā jau minēts, KPL 59. nodaļa regulē procesuālu situāciju, kad procesa virzītājs, pastāvot konkrētiem nosacījumiem, no krimināllietas izdala materiālus par mantu, kas varētu būt noziedzīgi iegūta, un nosūta izlemšanai tiesai. Tiesa neskata krimināllietu pēc būtības, bet pēc pierādījumiem vērtē tikai konkrēti norādītās mantas izcelsmi un, ja tā tiek atzīta par noziedzīgu, lemj par turpmāko rīcību ar to. No tā izriet, ka primārais nosacījums sevišķā procesa uzsākšanai ir pierādījumu pietiekamība, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi vai mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu (KPL 626. p. (1) d. 1. pkt.). Otrs nosacījums – par saprātīgā termiņa ievērošanu vai par neattaisnotajiem izdevumiem (2. pkt.) – šā raksta kontekstā nav aktuāls.

Teorijā šo konfiskāciju dēvē par *in rem*, proti, par procesu, kurā tiek uzlikta korektīva (korigējoša) sankcija tādām īpašumam, kas saistīts ar zināmu kriminālu darbību. Dažādos Eiropas dokumentos procesu *in rem* rosināts ieviest kā civiltiesisko konfiskāciju.¹⁰ Konfiskācija *in rem* atšķirībā no konfiskācijas *in personam* (vērsta pret konkrētu personu un tās mantu) ir vērsta pret īpašumu. Šāds process dod iespēju valstij konfiscēt mantu arī gadījumos, kad nevar noskaidrot nodarījumā vainojamo personu vai nav pietiekamu pierādījumu, lai notiesātu konkrētu personu, taču nav šaubu, ka mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta.

Lai kādai personai piederošu mantu atzītu par noziedzīgi iegūtu, vispirms būtu jāpierāda konkrētās personas saistība ar predikatīvo noziegumu un tikai pēc tam varētu vērtēt, vai personas rīcībā esošā manta atbilst tās legālajiem ienākumiem. Taču, kā jau vairākkārt uzsvērts, KPL 59. nodaļa neparedz, ka tiesa šajā procesā varētu vērtēt kādas personas iesaistīšanos noziedzīgā nodarījumā. No krimināltiesību un procesa teorijas viedokļa grūti iedomāties situāciju, kad nepabeigtā kriminālprocesā (personas vaina nav pierādīta) tiktu lemts par iespējamās vainīgās personas mantas konfiskāciju tikai tāpēc, ka šī manta šim cilvēkam pieder. Likums – gan KPL 626., gan 627. pants – viennozīmīgi prasa uzrādīt pierādījumus, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

Var tikai piebilst, ka Eiropas Padomes Pamatlēmuma 2005/212/TI 3. pants paredz: valstīm vajadzētu piemērot paplašināto konfiskāciju, ja tiesa, balstoties uz konkrētiem faktiem, ir pilnīgi pārliecināta, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgās darbībās, ko **notiesātā persona** veikusi laikposmā, pirms viņa notiesāta par likumpārkāpumu, vai ka attiecīgā īpašuma vērtība nav samērīga ar **notiesātās personas** likumīgiem ienākumiem un ka attiecīgais īpašums ir iegūts notiesātās personas noziedzīgās darbībās. Kā redzams, arī šeit tiek runāts par notiesāto personu, proti, personu, kuras vaina ir pierādīta.

Tādējādi KPL 59. nodaļā noteiktais process par noziedzīgi iegūtu mantu ir piemērojams tikai attiecībā uz pierādīto, bet ne prezumēto noziedzīgi iegūto mantu. Latvijas likumos nav paredzēta kārtība, kādā valsts varētu prezumēt kāda īpašuma noziedzīgo izcelsmi un to konfiscēt, ja vien pirms tam vai vienlaicīgi ar to

¹⁰ Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei "Organizētās noziedzības rezultātā iegūtie līdzekļi. Noziedzība nedrīkst "atmaksāties"". Brisele, 20.11.2008, COM(2008) 766, 2.3.1. un 2.3.2. punkts.

netiek konstatēts, ka mantas īpašnieks (vai saistītā persona) izdarījis predikatīvo noziegumu.

Tātad bankas kontā esošās naudas konfiskācija KPL 59. nodaļas kārtībā ir iespējama, ja procesa virzītājs sniedz pietiekamu skaidrojumu, lai tiesu pārliecinātu, ka šī nauda ir cēlusies no konkrētām noziedzīgām darbībām. Ja nepieciešams, naudu saistīt ar kādu noziedzīgu nodarījumu, jāparāda pārskaitījumi, kas ļautu izsekot naudas plūsmām.

[9] Praksē var veidoties situācija, kad vienā kriminālprocesā tiek pierādīta personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un varbūt pat tiek konstatēta noziedzīgas mantas iegūšana, taču netiek pieņemts lēmums par tās konfiskāciju. No juridiskā viedokļa tas būtu uzskatāms par procesuālo brāķi. Aizbildināšanās, ka manta atrodas citā valstī un konfiskācija nav iespējama, neiztur kritiku. Starptautiskās sadarbības dokumenti paredz iespēju ne tikai izpildīt spriedumu par sodu, bet arī pieņemt lēmumu par konfiskāciju. Taču šādās lietās “nekonfiscētās mantas” problēma pastāv. No vienas puses, mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta un konfiskācijas process nebūtu sarežģīts. No otras puses, procesuālā kārtība likumā it kā nav paredzēta.

Varētu pieļaut, ka KPL 356. panta trešās daļas formulējums, kas kriminālprocesa izbeigšanu nesaista tikai ar pirmstiesas procesu, ļauj to izmantot kā pamatojumu 59. nodaļas piemērošanai gadījumos, kad tiesa pati ir izbeigusi kriminālprocesa, bet nav izlēmusi jautājumu par izņemtās vai arestētās mantas izcelsmi un turpmāko rīcību. Vienīgi 626. pantā būtu jāieraksta šāds procesa uzsākšanas iemesls.

Praksē tomēr ir zināmi gadījumi, kuros vērojams aprakstītās situācijas juridiski nekorekts risinājums. Viens no tiem: izmeklētājs uzsāk formālu kriminālprocesa par to pašu noziedzīgo nodarījumu, lai tikai varētu izdalīt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Tas būtu vērtējams kā rupjš KPL 25. panta (*ne bis in idem* principa) pārkāpums.

Cits risinājums: izmeklētājs uzsāk kriminālprocesa par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un no šī procesa izdala procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Šeit tiek pieļauta būtiska juridiskā kļūda – process par līdzekļu legalizāciju vēl nav pabeigts un nav pierādīta personas vaina, bet sevišķajā procesā šai personai piederošā manta tiek prezumēta kā noziedzīgi iegūta, nekur nepierādot tieši šai personai piederošās mantas noziedzīgo izcelsmi. Tā tiek prezumēta **kā, iespējams, iegūta** no citā procesā konstatētiem noziegumiem. Pirmkārt, tādā veidā tiek pārkāptas KPL 59. nodaļā noteiktās likuma prasības. Otrkārt, ar šādu lēmumu tiek apgalvots, ka konkrētā persona savu mantu ir ieguvusi noziedzīgā ceļā. Process no *in rem* pēc būtības tiek padarīts par procesu *in personam*. Tas savukārt būtu vērtējams kā rupjš KPL 19. panta (nevainīguma prezumpcijas principa) pārkāpums.

[10] Nav īpašu diskusiju par to, ka kriminālprocesā var konfiscēt īpašumu, ja ir pierādīta personas vaina nozieguma izdarīšanā un ir pietiekami pierādījumi, kas novērš šaubas, ka manta iegūta noziedzīgā ceļā. Šādos procesos ir būtiski, vai mantas īpašniekam, kas pats pat nav vainīgs nozieguma izdarīšanā, ir bijusi nodrošināta iespēja piedalīties procesā un aizstāvēt savas intereses.¹¹ Tāpat tiek vērtēts, vai

¹¹ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 10.04.2012. spriedumu lietā Silickiene v. Lithuania, pieteikums Nr. 20496/02. Konfiscēts apsūdzētā atraitnes īpašums, kura zināja par tā izcelsmi. Konvencijas Pirmā protokola 1. panta pārkāpums netika konstatēts.

konfiscētās mantas apjoms nav būtiski disproporcionāls kriminālprocesā pierādītā noziedzīgi iegūtā labuma apmēriem.¹²

Nedaudz jaunas vēsmas Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē vērojamas pēdējos gados, kad īpaši tiek pastiprināta cīņa pret korupciju un noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizāciju. Starptautiskās organizācijas – FATF, GRECO, *Moneyval*, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD) – savos izvērtēšanas ziņojumos rekomendē valstīm izstrādāt tādus konfiskācijas pasākumus, kas nebūtu saistīti ar vainīgās personas obligātu iepriekšēju notiesāšanu. Dažādās valstīs ir dažādi risinājumi, tostarp tiek ieviesta arī tā sauktā civiltiesiskā (dažkārt saukta arī administratīvā) konfiskācija.

[11] ECT savā spriedumā lietā “Gogitidze un citi pret Gruziju”¹³ vērtēja Gruzijas likumos kopš 2004. gada 13. februāra ietvertās normas, kas paredzēja: ja pastāv pamatotas aizdomas, ka īpašums radies no valsts amatpersonas nelikumīgām darbībām, prokurors var celt prasību tiesā par šī īpašuma konfiskāciju (Kriminālprocesa kodeksa 37. panta pirmā daļa). Prasību izskata civiltiesiskā kārtībā (Administratīvā procesa kodeksa 21. panta piektā un sestā daļa). Kriminālā notiesāšana nav priekšnoteikums konfiskācijas procesam, taču apsūdzībai jābūt uzrādītai un tai jābūt par likuma pārkāpumiem valsts dienestā (tostarp – korupciju) vai arī par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu, izspiešanu, piesavināšanos vai izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

ECT atzina, ka pastāv kopīgi Eiropas un pat universālie tiesiskie standarti, kas, pirmkārt, veicina tāda īpašuma konfiskāciju, kas saistīts ar smagiem noziegumiem, bez kriminālas notiesāšanas. Otrkārt, pienākumu pierādīt mantas likumīgo iegūvi var pārliecināt personai, kas iesaistīta šādā “nekriminālā” procesā par konfiskāciju, ieskaitot arī civilprocesu *in rem*. Treškārt, konfiskāciju var piemērot ne tikai tieši noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, bet arī īpašumam (ienākumiem un citiem labumiem), kas iegūti, pārvēršot vai pārveidojot noziedzīgi iegūto vai sajaucot to kopā ar likumīgiem līdzekļiem. Visbeidzot, konfiskācijas pasākumus var piemērot ne tikai personai, kas tieši tiek turēta aizdomās, bet arī trešajai personai, kurai ir šis īpašuma tiesības (ja vien tā nav labticīgs ieguvējs).

ECT nesaskatīja problēmu, ka konfiskācija notiek bez notiesājoša sprieduma, kas pierāda apsūdzētā vainu. Konfiskācija pamatojās uz pierādījumiem, kas liecināja, ka atbildētāju likumīgie ienākumi nebija pietiekami, lai viņi varētu šādus īpašumus iegūt. Turklāt konfiskācija tika izņemta civilprocesā *in rem* par ienākumiem no smagiem noziegumiem, līdz ar to nebija nepieciešami pierādījumi “virs pamatotām šaubām” par īpašuma nelikumīgo izcelsmi. Pierādījumi ir pietiekami, ja tiesas izvērtējumā tiek konstatēta pārliecība par īpašuma nelikumīgās izcelsmes lielu iespējamību un īpašnieka nespēju pierādīt pretējo.

[12] Var piekrist, ka noziedzīgi iegūtas mantas atrašana un konfiscēšana ir sarežģīts process, ko veiksmīgāk varētu sasniegt speciālā finanšu izmeklēšanas procesā. Taču šādai izmeklēšanai mūsu praktiskie darbinieki nav apmācīti. Tāpēc labprāt tiek uzklautas rekomendācijas, kā atvieglot konfiskāciju, samazinot valsts pienākumu kaut ko pierādīt. Īpaši vilinoši tas ir gadījumos, kad atrasta aizdomīga vai neskaidras izcelsmes manta, bet nav iespējams pierādīt noziedzīgo nodarījumu.

¹² Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 17.05.2016. spriedumu lietā *Džinič v. Croatia*, pieteikums Nr. 38359/13. Tika konstatēts Konvencijas Pirmā protokola 1. panta pārkāpums.

¹³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 12.05.2015. spriedums lietā *Gogitidze and others v. Georgia*, pieteikums Nr. 36862/05.

Tomēr šo rekomendāciju ieviesējiem ir jāuzņemas atbildība, lai mērķa sasniegšanai izmantotās metodes nepārkāptu cilvēka pamattiesības un tiesiskums nepaliktu tikai lozungu līmenī.

Varētu diskutēt par jauna juridiska instrumenta izveidi Latvijā, lai noteiktos gadījumos konfiskāciju varētu veikt arī bez iepriekšēja notiesājoša sprieduma. Tam pamatā būtu Finanšu darījumu darba grupas (FATF) 3. ieteikumā norādītā konfiskācija, kurā likumpārkāpējam jāpierāda sava īpašuma likumīgā izcelsme, ja līdzekļi ir nesamērīgi salīdzinājumā ar viņa deklarētajiem ienākumiem, turklāt ir konstatēts fakts, ka viņam ir pastāvīgs kontakts ar zināmiem noziedzniekiem, vai pastāv aizdomas, ka šie līdzekļi ir iegūti smagu noziegumu rezultātā. Šādā gadījumā šo lietu ar prasību par līdzekļu konfiskāciju varētu iesniegt tiesā civilprocesuālā kārtībā, pamatojoties uz pieņēmumu, ka līdzekļi varētu būt iegūti nozieguma rezultātā.

Civiltiesiskās konfiskācijas procesu nevar pielīdzināt kriminālai tiesvedībai, jo tā nav saistīta ar izvirzītās apsūdzības pierādīšanu. Šāda tiesvedība ir kā klasisks civiltiesisks strīds starp valsti, kuru pārstāv prokurors, un privātpersonu. Ievērojot šādas tiesvedības civiltiesisko raksturu, ir pamatoti, ka pierādīšanas pienākums ir abām pusēm.¹⁴

Civiltiesiskie mehānismi, kas ietver noziedzīgi iegūtas mantas atsavināšanu, ir zināmi vairākās valstīs, piemēram, Itālijā, Apvienotajā Karalistē, ASV. Arī minētais piemērs no Gruzijas apliecina šādas prakses pastāvēšanu, ko akceptē starptautiskās cilvēktiesību aizsardzības institūcijas.

[13] Tātad, ja valsts nav spējusi pierādīt personas vainu noziedzīgā nodarījumā, bet personai piederošā manta ir acīmredzami nesamērīga ar tās legālajiem ienākumiem, iespējams, juridiski korektāk būtu mantas atsavināšanu valsts labā (konfiskāciju) īstenot civilprocesuālā kārtībā. Šādā procesā nebūtu jāriskē ar cilvēktiesību un kriminālprocesuālo principu pārkāpšanu. Arī pierādīšanas nastas sadalījums atbilstu civilprocesuālajai kārtībai – katrs liktu priekšā tiesai sava apgalvojuma pierādījumus.

Tomēr – atgriezīsimies pie bankas kontā iesaldētās naudas, kuras saistību ar noziedzību neviens nav pierādījis. Vai to drīkst konfiscēt tikai tāpēc, ka īpašnieks nevēlas vai nespēj pierādīt naudas izcelsmi? Vai tad arī civilprocesa kārtībā valsts būtu tiesīga to konfiscēt tikai tāpēc, ka persona klusē? Vai civilprocesā otrai pusei pilnīgi nekas nav jāpierāda?

Nē. Visos starptautiskajos ieteikuma dokumentos jebkura konfiskācija, arī civiltiesiskā, tiek saistīta ar noziedzīga nodarījuma pastāvēšanu. Konfiscēt var noziedzīgi iegūtu vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītu mantu, bet nevar konfiscēt mantu tikai tāpēc, ka tai ir neskaidra izcelsme. Pat civilprocesa kārtībā prokuroram tiek prasīts pierādīt mantas (naudas) saistību ar kādu noziedzīgu rīcību.

Satversmes 105. pants neaizsargā noziedzīgās mantu ieguvēju, bet tas aizsargā cilvēka tiesības uz īpašumu. Minētās tiesības var ierobežot, ja tam ir legītimis mērķis, taču konkrētās situācijas legītimais mērķis ir jāpamato, proti, jāpierāda, ka tieši konkrētās mantas konfiscēšana ir cīņa pret noziedzību.

---

¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 24.10.1986. spriedums lietā AGOSI v. the United Kingdom, pieteikums Nr. 9118/80, 33.–42. §; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 22.02.1994. spriedums lietā Raimondo v. Italia, 16.–20. §.

Kopsavilkums

1. Tiesiskuma interesēs nepieciešams nopietns izvērtējums par Kontroles dienesta tiesībām ierobežot personas pamattiesības – iesaldēt bankas kontā esošos līdzekļus līdz pat 6 mēnešiem bez tiesas lēmuma.
2. Mantas iesaldēšana vai arests ir personas tiesību ierobežošana, taču pieļaujama un arī nepieciešama valsts rīcība, lai īstenotu īpašuma izmantošanas kontroli sabiedrības interesēs.
3. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nevar aizskart tiesības uz īpašumu, jo šādas tiesības konkrētai personai uz šo mantu nemaz nepastāv, ja vien mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā.
4. KPL 59. nodaļā noteiktais process par noziedzīgi iegūtu mantu ir piemērojams tikai attiecībā uz pierādīto, bet ne prezumēto noziedzīgi iegūtu mantu. Latvijas likumos nav paredzēta kārtība, kādā valsts varētu prezumēt kāda īpašuma noziedzīgo izcelsmi un to konfiscēt, ja vien pirms tam vai vienlaicīgi ar to netiek konstatēts, ka mantas īpašnieks izdarījis predikatīvo noziegumu.
5. Varētu diskutēt par jauna juridiska instrumenta izveidi Latvijā, lai noteiktos gadījumos konfiskāciju varētu veikt bez iepriekšēja notiesājoša sprieduma. Šādā konfiskācijas procesā likumpārkāpējam būtu jāpierāda sava īpašuma likumīgā izcelsme, ja līdzekļi ir nesamērīgi ar viņa deklarētajiem ienākumiem, turklāt ir konstatēts fakts, ka viņam ir pastāvīgs kontakts ar zināmu noziedznieku, vai pastāv aizdomas, ka šie līdzekļi ir iegūti smagu noziegumu rezultātā. Šādā gadījumā šo lietu ar prasību par līdzekļu konfiskāciju varētu iesniegt tiesā civilprocesuālā kārtībā, pamatojoties uz pieņēmumu, ka līdzekļi varētu būt iegūti nozieguma rezultātā.
6. Civiltiesiskās konfiskācijas procesu nevar pielīdzināt kriminālai tiesvedībai, jo tā nav saistīta ar izvirzītās apsūdzības pierādīšanu. Tas ir klasisks civiltiesisks strīds starp valsti, kuru pārstāv prokurors, un privātpersonu. Ievērojot šādas tiesvedības civiltiesisko raksturu, ir pamatoti, ka pierādīšanas pienākums ir abām pusēm.
7. Starptautiskajos dokumentos jebkura konfiskācija, arī civiltiesiskā, tiek saistīta ar noziedzīga nodarījuma pastāvēšanu. Konfiscēt var noziedzīgi iegūtu vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītu mantu, bet nevar konfiscēt mantu tikai tāpēc, ka tai ir neskaidra izcelsme. Pat civilprocesa kārtībā prokuroram tiek prasīts pierādīt mantas saistību ar kādu noziedzīgu rīcību.
8. Satversmes 105. pants neaizsargā noziedzīgās mantu ieguvēju, bet tas aizsargā cilvēka tiesības uz īpašumu. Minētās tiesības var ierobežot, ja tam ir leģitīms mērķis, taču konkrētās situācijas leģitīmais mērķis ir jāpamato, proti, jāpierāda, ka tieši konkrētās mantas konfiscēšana ir nepieciešama cīņā pret noziedzību.